

ROMÁNIA KISEBBSÉGI STATÚTUMA.

A közelmúltban bejárta a világsajtót az a hír, hogy Románia saját elhatározásából kisebbségi statútumot léptetett életbe, amiben széleskörű jogokat biztosított az ország lakosságának — a hivatalos adatok szerint is — 28.1 százalékát kitevő nemzetiségek számára. Annyi már tavasszal történt, hogy a hivatalos lap 1938. május 4-i 101. számában megjelent rendelet törvény a Kultuszminisztérium mellett működő kisebbségi szakosztályt a Miniszterelnökség mellé helyezte át és főkormánybiztossággá (Comisariat general) emelte. A statútummal kapcsolatos híreknek azonban az az alapja, hogy ennek a rendelet törvénynek a hivatalos lap augusztus 4-i 178. számában megjelent a végrehajtási utasí-

tása egy minisztertanácsi naplóval egyetemben, mely a fő-kormánybiztosság működésének alapelveit tartalmazza.

Az egész világ tud már a román kisebbségi státútumról, csak azok nem, akikre vonatkozik. A katonai cenzúra-hivatalok ugyanis csak a törvény végrehajtási utasításának a megjelenését engedélyezték a sajtóban, amely nagyobbára technikai rendelkezéseket tartalmaz, de ezekhez sem volt szabad a kisebbségi sajtónak természetesen semmiféle kommentárt sem fűzni. A minisztertanácsi naplónak, mely az érdembeli, statutáris intézkedéseket tartalmazza, sem a többségi, sem a kisebbségi lapokban való megjelenésére nem adott engedélyt a cenzúra. A tulajdonképpeni státútum tehát csak egy minisztertanácsi napló, de az is csak a hivatalos lapban jelent meg, amit a nagyközönség nem olvas, máshol sem írni, sem beszélni nem szabad róla, kivéve a külföldet, ahol azt nagy engedménynek állítják be s így joggal el lehet mondani, hogy az egész státútum csak a külföld számára készült.

Mi adott okot arra, hogy Románia, ahol a kisebbségi magyarság helyzete a legmélyebbre sülyedt, valamilyen formában mégis hozzákezdett a nemzetiségi kérdés rendezéséhez, — ezt találgatja ma mindenki. A nemrég beszűntetett Országos Magyar Párt, társadalmi egyesületek és egyházak számtalan emlékiratban tették panasz tárgyává a magyarság súlyos életviszonyait s ezeknek egyes tételei fel is fedezhetők a kisebbségi státútumban. A kisebbségi magyarság azonban egymagában nem bírhatta reá a román kormányt a státútum meghozatalára, hiszen ez a panaszolás már húsz év óta folyik, anélkül hogy a panaszokat törvényhozási úton orvosolták volna. Éppen ezért vitán felülállónak látszik, hogy a magyar kormánynak a román kormánnyal egy év óta beindított tárgyalásai s azok között a legfontosabb követelés, a romániai magyarság életszínvonalának emelése döntően befolyásolták Románia kormányzatát a kisebbségi státútum megalkotásánál. E mellett bizonyos általános európai politikai vonatkozása is van a kérdésnek, amennyiben Románia nevében Tatarescu királyi tanácsos a közelmúltban kölcsönügyben folytatott tárgyalásokat Londonban s Anglia, mely az Anschluss óta a középeurópai kisebbségek helyzetét a legélelénkebb figyelemmel kíséri, bizonyára most sem szalasztotta el az alkalmat, hogy Tatarescunak a kérdést felvesse. Ezt a feltevést az is igazolja, hogy az angolok tárgyalták a legrészletesebben és a legelőnyösebb beállításban a kisebbségi státútumot, bizonyára azzal a hátsó gondolattal, hogy ezzel elejét vették egy új Runciman lord esetleges romániai küldetésének.

A kormány hivatalos sajtónyilatkozataiban természetesen hangoztatja, hogy ami történt, azt a kormány saját el-

határozásából, minden külső kényszer nélkül tette, de semmi sem történik ok nélkül, legkevésbé éppen a politikában, a nemzetiségi kérdés pedig a világháború óta inkább külpolitikai, mint belső állami probléma. A román sajtó, amennyiben foglalkozhatott a státúttal, inkább azt igyekezett kiemelni, hogy az csak a kisebbségek eddigi tételes jogait foglalja rendszerbe, sőt olyan hangok is voltak mint a Pamfil Seicariué, aki a státútumot feleslegesnek mondta a Curentul hasábjain, mivel a nemzetiségek helyzete Romániában eddig is kitűnő volt. A katonai cenzúra miatt természetesen a román közvélemény sem szólhatott őszintén és érdemben a kérdéshez s a kormánykörökben éppen azzal indokolták a minisztertanácsi napló körüli titkolózást, hogy ha szélesebb körben hozzák nyilvánosságra, a szélső jobboldali sajtó nagyon kiélezte volna azt a kormány és a kisebbségek ellen. Annyit el kell ismerni, hogy a mai királyi diktatúra váratlanul és erélyesen nyúlt hozzá a nemzetiségi kérdés rendezéséhez, ami eddig egyik nártkormánynak sem sikerülhetett, mert az ellenzék azonnal megbuktatta volna, ha a kisebbségeknek bármiféle, csak látszólagos engedményeket is próbált volna tenni. A kisebbségi státútumot mint jelenséget természetesen mindenki csak örömmel üdvözölheti és végrehajtásához sikert kell kívánnunk, de jelentőségét túlbecsülni sem szabad s éppen ezért az alábbiakban igyekezünk helyes értelmezését megadni és értékét felmérni.

A kisebbségi ügyek vezetésével a román kormányok eddig egy-egy pártemberüket bízták meg, így volt kisebbségi államtitkár a liberális uralom alatt Tatarescu későbbi miniszterelnök, a nemzetiségi kérdés tanulmányozására küldte volt külföldre a nemzeti parasztpárt Pop Ghiat, egy ízben pedig a Jorga-kormány alatt alminiszterséget állítottak fel a kisebbségi panaszok orvoslására, amit akkor a szászok által azóta hazaárulónak nyilvánított Brandsch Rudolf vezetett. A pátriárka kormánya a kultuszminisztérium mellett működő kisebbségi ügyosztályt helyezte át a miniszterelnökséghez „kisebbségi főkormánybiztosság“ név alatt és hatáskörét külön rendelettörvény útján szabályozta, mely 1938 május 4-én jelent meg a hivatalos lapban. A rendelettörvény indokolása a következőket mondja: „A jelenlegi ügyosztály átszervezése főkormánybiztossággá abból a szükségből származott, hogy minden miniszteri ügyosztály működése összhangban álljon azokban a kérdésekben, amelyek a kisebbségeket érdekelhetik s e kormánybiztosság informatív jellegű feladatain kívül javaslatokat is tehet a kisebbségi elemeknek a lakosság többi részével való harmonikus együttélése érdekében az állam keretei között.“

Maga a rendelettörvény a kisebbségi főkormánybiztosságnak hármas hatáskört állapít meg: ellenőrzi a törvényhozási és közigaz-

gatási intézkedéseknek a kisebbségekkel szembeni végrehajtását, szükség esetén közbelép eme intézkedések egységes és pontos alkalmazása érdekében, végül tanulmányozza azokat a kérdéseket, amelyeket az állami törvényhozás a kisebbségek tekintetében felvet s az illetékes hatóságoknak javaslatokat tesz. A közhatóságok kötelesek a kisebbségi főköormánybiztosság véleményét mindazon intézkedésekre vonatkozóan kikérni, amelyeket a kisebbségi egyházak, oktatási intézmények és általában a kisebbségek állami keretben való életének szabályozására vonatkozóan tenni óhajtanak. Viszont minden közhivatal köteles a kisebbségi főköormánybiztosság rendelkezésére bocsátani mindazt a dokumentációs anyagot, amelyre a főköormánybiztosságnak hivatásából kifolyólag szüksége lehet.

Ez a hatszakaszos törvényjavaslat lényege. A kisebbségi főköormánybiztosi állásra különben Silviu Dragomir kolozsvári egyetemi tanárt nevezték ki, aki mint történelemtudós, az erdélyi kérdésnek is kítűnő ismerője és kisebbségi körökben is bizalomnak örvend.

Ez volna a keret a nemzetiségi kérdés rendezéséhez s bár a kisebbségi főköormánybiztosság csak tanácsadói hatáskörrel rendelkezik, mégis örvedetes, hogy ezentúl van hová fordulni a kisebbségeknek, van gazdája ennek az állam szempontjából is fontos kérdéskomplexumnak. A kisebbségi főköormánybiztosság működését részletesebben szabályozza az idézett rendelettörvény végrehajtási utasítása, mely a hivatalos lap augusztus 4-i számában látott napvilágot és technikai intézkedéseken kívül bizonyos anyagi kisebbségjogi intézkedéseket is tartalmaz. Ami a technikai rendelkezéseket illeti, a végrehajtási utasítás nagyjában megismétli a törvényt s ehhez még hozzáteszi, hogy a miniszterelnök meghívhatja a kisebbségi főköormánybiztost a minisztertanácsban való részvételre, valahányszor ott a nemzetiségekkel kapcsolatos kérdések megvitatására kerül sor; csak a miniszterelnökség útján tehet a főköormánybiztosság javaslatokat az egyes minisztériumoknak; a főköormánybiztosság tisztviselőinek ismerniök kell annak a kisebbségnek a nyelvét, amelynek az ügyeivel foglalkoznak, stb. Fontosabbak azonban a végrehajtási utasítás érdemi intézkedései az anyagi kisebbségi jog köréből, bár ezek lényegileg csak a kisebbségi szerződés, alkotmány és egyes törvények rendelkezéseit ismétlik meg. Ezekkel foglalkozik a 3. cikk három bekezdésében és öt pontban, mint olyan elvekkel, amelyekre a kisebbségi főköormánybiztosságnak tekintettel kell lennie.

A 3. cikk először is a köteleességekkel kezdi és megismétli az 1938 február 27-i új alkotmány 4. cikkének egy részét, mely szerint „minden román faji eredetre és hitvallásra való tekintet nélkül köteles a hazát az életben való szerepe legfontosabb alapjának tekinteni.“ Utána még egy idézet az alkotmány 5. cikkéből; „a román állampolgárok nyelvre, fajra vagy vallásra való tekintet nél-

kül egyenlők a törvény előtt, amellyel szemben tisztelettel és engedelmességgel tartoznak“.

„Az életben levő törvények minden román állampolgárnak nyelvre, fajra vagy vallásra való tekintet nélkül ugyanazokat a polgári és politikai jogokat, ugyanazt az elbánást és ugyanazokat a biztosítékokat tartalmazzák“ — folytatja a végrehajtási utasítás, azután pedig az egyes jogok részletezésébe kezd. Az a) pont így szól: „A kisebbségi román állampolgárok szabadon használhatják nyelvüket vallási ügyekben, sajtóban, személyes és kereskedelmi érintkezésben, valamint a törvény értelmében és az illetékes hatóság által jóváhagyott alapszabályok alapján üléseiken és gyűléseiken. Hasonlóképpen méltányos könnyítéseket fognak alkalmazni, hogy anyanyelvüket a bíróságok előtt szabadon használhassák.“ Itt a végrehajtási utasítás több előző törvényre hivatkozik, ezzel is bizonyítva, hogy csak meglévő intézkedések megerősítéséről van szó. Az alkotmány 10. cikke általános közszabadságokat biztosít, amelyeket az idézett pont a kisebbségekre is kiterjeszt. A Szövetséges és Társult Főhatalmak valamint Románia között 1919 december 9-én Párizsban létrejött kisebbségi egyezmény 8. és 9. cikkére szintén hivatkozik a végrehajtási utasítás, de csak mint az 1920 szeptember 26-i törvényt idézi, tudniillik ezzel a törvényvel ratifikálták a kisebbségi szerződést s a törvényhozó el akarja látszatát is kerülni annak, hogy kivühhől diktált szerződés alapján cselekednék. A nyelvhasználatra vonatkozó fent idézett rendelkezések a kisebbségi szerződés említett két szakaszának az ismétlései s ezek mellett felesleges is volt hivatkozni az 1928 április 22-i kultusztörvényre, mely az egyházak és a különböző egyházak hívei közötti jogegyenlőséget biztosítja.

A következő b) pont is a kisebbségi szerződés 9. cikke folytatásának az ismétlése, amennyiben „a kisebbségi állampolgárok a többi román állampolgárral azonos feltételek mellett örvendenek annak a jognak, hogy jótékonyági, vallásos és társadalmi intézményeket létesíthetnek, vezethetnek és felvigyázhatnak azokra, valamint iskolákat és bármiféle nevelőintézeteket állíthatnak fel azzal a joggal, hogy ott sajtót nyelvüket szabadon használhatják és választukat zavartalanul gyakorolhatják a törvény értelmében.“ A végrehajtási utasítás itt az alkotmányra, kultusztörvényre és az 1925 december 22-i magánoktatási törvényre hivatkozik még, ezeknek a hivatkozásoknak azonban egy része nem tartozik a tárgyhoz, más része pedig ellentétben áll magával a kisebbségi szerződés 9. cikkének második mondatával, ahonnan ezt az intézkedést szó szerint átvették. Ez a kisebbségi nyelv kizárólagos használatáról beszél a kisebbségek által fenntartott intézményeknél, a kultusztörvény pedig a kisebbségi teológiai akadémiákon, a magánoktatási törvény az elemi és középiskolákban elrendeli a román nyelv, irodalom, történelem, földrajz és alkotmány tan, vagyis az úgynevezett „nemzeti tárgyak“ kizárólag román nyelven való tanítását. Ha figyelmesen elolvassuk a végrehajtási utasítás bekezdé-

sünk elején idézett intézkedését, az mindenféle iskolára értelmezendő, mivel nem tér ki arra, hogy a kisebbségeknek csak bizonyos típusú vagy fokozatú iskolákat volna szabad felállítaniok. Ezzel szemben a magánoktatási és egyetemi törvény kizárja más, mint állami főiskola létesítését, de a középfokú iskolák közül is két újabb törvény csak román előadási nyelvű ipar- és háztartási iskolát engedélyez. Az a kitétel is illuzórius, hogy a kisebbségeknek a többséggel azonos feltételek mellett volna joguk iskolákat fenntartani, amikor már a beiratkozásnál a tanulók szüleinek az állami iskolai igazgató és falun újabban a jegyző előtt kell nyilatkozatot tenniük, hogy gyermeküket felekezeti iskolába kívánják íratni s csak ha ezek a nyilatkozatot elfogadják, történhet meg a beiratás. A középiskola elvégeztével pedig a tanulóknak állami bizottság előtt kell bakkalaureatusi vizsgát tenniök, ahol legtöbb esetben nemcsak a nemzeti tárgyakat, hanem a magyarul tanult természetrajzot, számtant, fizikát, kémiát is románul kérdezik s így nem csoda, ha egyes magyar felekezeti iskolákban a bukási arány százszázalékos volt. Ennyi tételes törvénnyel és évtizedes gyakorlattal kérdéses, hogy egy végrehajtási utasítás fel tudja-e venni a harcot, mivel ennek a román közjog szerint csak törvény-magyarázó ereje van.

„Azokban a helységekben, ahol a lakosság jelentős része kisebbségi állampolgárokból áll, az e kisebbségi állampolgárok által a törvény értelmében létesített nevelő, vallásos vagy jótékonyági jellegű intézmények méltányos részt fognak kapni az állami vagy helyi költségvetésbe nevelői, vallásos vagy jótékonyági célra előirányzott összegekből, tekintetbe véve természetesen az állam hasonló intézményeit, amelyek ugyanazon kisebbségek céljait szolgálják.“ A végrehajtási utasításnak ez a c) pontja megismétli a kisebbségi szerződés 10. cikkének második bekezdését és a kultusztörvény hasonló rendelkezését azzal a megszorítással, hogy a községélynél tekintettel kell lenni az államnak az illető községben levő hasonló intézményeire, ami könnyen oda vezethet, ahova az eddigi gyakorlat, hogy tudniillik az egész községi segílyt az állami iskola kapta s a felekezeti magyar iskolának semmi sem jutott. De erre is és az iskolai államsegély kérdésére is a minisztertanácsi napló tárgyalásánál még visszatérünk.

„Ami a közoktatást illeti, a nagymértékben kisebbségek által lakott helységekben a román kormány minden könnyítést megad, hogy a kisebbségi állampolgárok gyermekeinek biztosítsa az állami elemi iskolákban saját nyelvükön való tanításuk lehetőségét.“ Ez az intézkedés, a d) pont, éppen olyan rugalmas, mint az 1924 július 26-i állami elemi oktatási törvény 7. cikke, amire utal és a kisebbségi szerződés 10. cikkének első bekezdése, amire nem hivatkozik. A „nagymértékben“ és „minden könnyítést“ olyan kifejezések, amiket mindenki úgy értelmezhet, ahogy akar s ma már legfőképpen a kultúrzónás Székelyföldön csak névleg vannak magyar nyelvű állami iskolák, pedig amikor a milleneumtól kezdődően egy-

házközsegeink önként átadták iskoláikat a magyar államnak, szinte mindenütt kikötötték, hogy az előadási nyelv a jövőben is csak a magyar lehet. Ma ezekből az iskolákból kihalt a magyar szó, több száznak az ügye a Nemzetek Szövetsége előtt áll, nem is beszélve a hatalomváltozás után a községek költségén létesített új állami iskolákról, amelyeknek az előadási nyelve kizárólag román.

„A kisebbségi román állampolgárok végül ugyanazon feltételek mellett gyakorolhatják a különböző foglalkozásokat, mint az ország többi állampolgárai, a közhivatalokban, állásokban alkalmazhatók, stb.“ mondja a 3. cikk harmadik bekezdésének utolsó e) pontja és az alkotmány 27. cikkére hivatkozik. Lássuk mint mond emez? „Csak román állampolgárok alkalmazhatók polgári és katonai közhivatalokban és tisztségekben, tekintetbe véve a román nemzet többségi és államalkotó jellegét.“ Az idegen olvasó, ha csak a hivatkozást látja, joggal gondolhatja, hogy ennek az elemi kisebbségi jognak valóban alkotmányos ereje van Romániában. Az alkotmány azonban nem egyenlő jogról, hanem a románok előnyben részesítéséről beszél, ami a gyakorlatban már régóta így van s egyrészt az állami magyar tisztviselőknek nyelvvizsgák ürügye alatti elbocsátása, másrészt a magyar fiatalság elől a közhivatalok teljes elzárása következtében ma magyar embert állami hivatalban csak fehér hollóként lehet találni. A kereskedelem, ipar és szabad foglalkozások gyakorlásáról pedig jobb nem beszélni, mert az egyenlőtlen adóztatás és a „nemzeti munkavédelem“ címén többszörösen megkísérelt numerus nullus a kisebbségek ellen még a Nemzetek Szövetsége előtt is nyilvánvalóvá tette az Országos Magyar Párt egy év előtti panaszának kapcsán a kisebbségi szerződés nyílt megsértését. (Lásd a népszövetségi hármass bizottság 1937 október 22-i jegyzőkönyvét Pop Valér ipar- és kereskedelemügyi miniszternek a román személyzet alkalmazása tárgyában kiadott köriratára vonatkozóan.)

Amint látható volt, a kisebbségi főkormánybizottság létesítéséről szóló rendelettvény végrehajtási utasítása nem tesz egyebet, mint pongyolább fogalmazásban megismétli a kisebbségi szerződés, alkotmány és különböző törvényeknek a nemzetiségekre vonatkozó egyes intézkedéseit, helyenkint bizonyos megszorításokkal. A végrehajtási utasítás a román közjog szerint csak magyarázhatja és alkalmazhatja a törvényt, de új jogszabályt nem állíthat fel, sem pedig meglevő jogszabályt nem hatálytalaníthat. Mivel ezek a rendelkezések eddig is törvényerővel bírtak, a jövőben is csak mint törvénycikkek nyerhetnek alkalmazást s az, hogy a végrehajtási utasítás most felújítja őket, legfeljebb erkölcsi és politikai, de nem jogi jelentőséggel bír.

*

A tulajdonképpen kisebbségi státútum a hivatalos lapnak ugyancsak augusztus 4-i számában megjelent minisztertanácsi napló, amit a hivatalos lapon kívül egyetlen sajtóorgánum sem közölhet le Romániában, tehát jelenleg jóformán csak a külföld ismeri. Ez a

napló bizonyos fentebb ismertetett alapelvek ismétlése mellett számos új intézkedést tartalmaz és elsősorban a hatóságoknak szól, amint a bevezetése is mondja: „A minisztertanács 1938 augusztus 1-i ülésén meghallgatva a külügy-, belügy-, nemzetnevelésügy-, kultusz- és művészeti miniszter urak előterjesztéseit, az életben levő törvények alapján a következő alapelveket állapítja meg, amelyek minden miniszteri ügyosztály és bármely hatóság és közhivatal működését irányítani fogják a kisebbségeknek az állam keretében való életét érdeklő kérdésekben, azokat az alapelveket, amelyek a kisebbségi főköormánybiztosságnak is útbaigazításul fognak szolgálni“. A minisztertanácsi napló jogi helyzete különben nagyon kétséges a román közjogban, Boila Romulus, az alkotmányjog kolozsvári egyetemi tanára, fel sem sorolja alapvető munkájában (Organizatia de Stat) a naplót a jogforrások között. Míg a kisebbségi ügyosztály átszervezéséről szóló rendelet törvényt és végrehajtási utasítását királyi dekrétummal léptették életbe és a király aláírásával jelent meg a hivatalos lapban, addig a minisztertanácsi napló alatt csak a miniszterek aláírásait olvashatjuk. Annyi kétségtelen, hogy a minisztertanácsi napló kisebb értékkel bír a jogalkotásban, mint a törvény vagy a végrehajtási utasítás és sem törvényt nem módosíthat, sem pedig új jogszabályt nem állíthat fel. Éppen ezért, sajnos, fenntartással kell fogadnunk azokat az újításokat is, amiket a minisztertanácsi napló az iskoláztatás, egyházi kérdések, nyelvhasználati jog, közigazgatás, érdekképviselet és kisebbségi intézmények működésének terén bevezet, mivel ezeknek egy része a tételes törvényekbe ütközik s így gyakorlati alkalmazására kevés remény van. A minisztertanácsi napló egyébként, amint bevezetésében is hangsúlyozza, a hatóságoknak kíván útmutatással szolgálni s most csak az a kérdés először, hogy a hivatalos lap útján tudomást szerez-e róla minden hatósági közeg s másodsor, hogy alkalmazkodni fog-e hozzá, mert a napló semmi szankciót sem ír elő azok számára, akik szembehelyezkednek vele.

A 28 szakaszos napló első cikke megismétli a végrehajtási utasítás 3. cikke harmadik bekezdésének *b)* pontját, hogy tudniillik a kisebbségek is létesíthetnek, vezethetnek és igazgathatnak iskolákat és kulturális intézményeket az 1925. évi magánoktatási törvény keretei között, melynek egyes intézkedéseire már rámutattunk.

A második és harmadik cikk a közsegélyről intézkedik a következőképpen: „Az állam a költségvetés útján ezen iskolák fenntartóinak könnyítéseket fog adni“ (2. cikk) és „a kisebbségi magániskoláknak a község által beszedett 14%-os adóból megfelelő hányadot fognak adni“ (3. cikk). A kisebbségek közsegélyhez való jogát már a végrehajtási utasítás is biztosította, a napló azonban ennek a részleteire is rámutat. Iskolai államsegélyt a magyar iskolafenntartó egyházak a román államtól húsz év alatt csak két ízben kaptak s ha az alaptörvényjellegű kisebbségi szerződés nem volt elegendő az államsegély folyósításához, akkor vájjon egy miniszter-

tanácsai napló alapján fog-e valamit kapni a római katolikus, református és unitárius egyház? Ugyancsak fontos kérdés a községi segélyezés, ami Romániában a 14%-os iskolai adó formájában történik. Már az iskolaszékek szervezéséről szóló 1919 július 14-i törvény előírta, hogy a községi jövedelmek 14%-át iskolai célokra kell fordítani, majd a közoktatásügyi és kultuszminisztérium szervezéséről szóló 1930 július 1-i törvény 186. szakaszának d) pontja kimondotta, hogy ezt a hányadot arányosan kell szétosztani az állami és magániskolák között. Későbbi miniszteri rendeletek a szétosztás arányának hol a tanulók létszámát, hol pedig az iskolák szükségleteit állapították meg, a gyakorlatban azonban már évek óta a legtöbb község új állami iskola építésének céljaira fordította az egész 14%-ot és a magyar felekezeti iskolák számára semmit sem juttatott. Ennek az intézkedésnek, éppen úgy, mint az államsegély folváltásának végrehajtására is, azonban csak 1939 április 1-én kerülhet sor, vagyis az új költségvetési év kezdetén.

A 4. cikk így szól: *„Azokat a nyilvánossági jog megadása iránti kéréseket, amelyek a jelen pillanatig nem volnának elintézve, vizsgálat tárgyává fogják tenni és az életben levő törvények szerint fogják elintézni.”* A magánoktatási törvény 62. és következő cikkei értelmében ugyanis a magániskoláknak, tehát a felekezeti iskoláknak is nyilvánossági jog iránt kell folyamodniuk a nemzetnevelési minisztériumhoz, ami már magában véve is egyenlőtlenséget jelent az állami iskolákkal szemben s a folyamodványokat záros határidőn belül kell elintézni. Maga a minisztertanács napló is beismeri, hogy ezek a kérések ma is tömegesen hevernek elintézetlenül, aminek pedig az a következménye, hogy a nyilvánossági joggal nem rendelkező iskolák tanulóinak minden év végén állami bizottság előtt kell vizsgáznuk és a 4. cikk igen a kérések szabályszerű elintézését.

Az 5. cikk elvi jelentőségű: *„! gyermek neveléséért törvényesen felelős személyek (apa, anya vagy gyám) egyedül jogosultak a gyermek etnikai hovatartozásának megállapítására s beírathatják őt a felekezeti iskolába, az állami iskolába vagy bármely más felekezeti iskolába”*. A nemzetiség szabad bevallása Észtországban büntetőjogi védelem alatt áll, de az adott viszonyok között Romániában már azt is nagy eredménynek kell elkönyvelnünk, hogy ezt az elvet, bár szankció nélkül, kimondták. Az eddigi törvények s a gyakorlat is ennek határozottan ellentmondott. Az állami elemi oktatási törvény 8. cikke kimondotta, hogy azok a román származású állampolgárok, akik anyanyelvüket elveszítették, csak román előadási nyelvű iskolában taníthatják gyermekeiket, a magánoktatási törvény 34. cikke pedig hozzátette, hogy azokban a magániskolákban, amelyeket román eredetű szülők gyermekei látogatnak, az előadási nyelv az állam nyelve, a 35. cikk szerint pedig a magániskolák előadási nyelvét az iskolát fenntartó határozza meg, de oda csak olyan tanuló vehető fel, akinek az anyanyelve egyezik az iskola előadási nyelvével. így indult meg elsősorban a

Székelyföldön hivatalos segédlettel a visszamaradásosítási akció, aminek a során történészek kimutatták a székelység román eredetét, fajkutatók vérvizsgálat alapján bizonyították be a székelyek román származását, a jegyző és csendőr erőszakkal térített át százakat és ezeket görög keleti és katolikus hitre, a székely gyermekek pedig bekerültek az állami elemi iskolába, ahol az ókirályságbeli tanító Tománul nem tudta ugyan megtanítani őket, de vigyázott arra, hogy magyarul se tanuljanak meg írni és olvasni. Az alfabetizmusnak ez a hatósági kitenyészése a Nemzetek Szövetségét két ízben is foglalkoztatta, sajnos, eredménytelenül s éppen ezért egyike a kisebbségi státútum legfontosabb intézkedéseinek a szabad iskolaválasztás elismerése, bár nem tudható még, hogy az ellenkező törvényes intézkedésekkel szemben, amiket a minisztertanácsi napló nem hatálytalanít, érvényt lehet-e majd szerezni az 5. cikknek.

A 6. cikk a kisebbségi vasárnapi iskolák és ifjúsági egyesületek zavartalan működését biztosítja, mivel azonban az egész országban ostromállapot van (a részleges ostromállapot már 1933 óta tart), egyelőre ennek az intézkedésnek a végrehajtásáról sem lehet szó, mert ha a többségiek nem gyűlésezhetnek, akkor nem valószínű, hogy a kisebbségi ifjúságot gyűlésezni engedjék. A 7. cikk elismeri a kisebbségi felekezeti iskolai vallástanároknak azt a jogát, hogy a teológiai akadémiájukon elnyert diploma alapján taníthassanak, de nekik is le kell tenniük az általános képesítő (capacitate) vizsgát, aminek a részleteiről a napló nem nyilatkozik. A 8. cikk lehetővé teszi, hogy a felekezeti iskolai tanulók azokból a tárgyakból, amiket anyanyelvükön tanultak, az állami bakkalaureatusi bizottságok előtt anyanyelvükön vizsgázzanak s e célból a vizsgáztató bizottságokba olyan tanárokat fognak kinevezni, akik ezt a nyelvet ismerik. Ez is fenti állításunkat támasztja alá, hogy tudniillik a bakkalaureatusi bizottságok eddig minden tárgyból románul vizsgáztattak, a nemzeti tárgyakat azonban, természetesen, ezután is románul fogják kérdezni, mivel a tanulók minden iskolában románul tanulják azokat.

A 9. és 10. cikk a közigazgatási hatóságokat inti a kisebbségi egyházak jogainak tiszteletben tartására. Nevezetesen nem szabad sérteniük a történelmi kisebbségi egyházaknak (a kultusztörvény ilyenek ismeri el a római és örmény katolikus, református, evangélikus, unitárius és zsidó egyházat is) azt a jogát, hogy „önkormányzati úton vezessék összes egyházi, pénzügyi, alapítványi kérdéseiket szervezeti szabályzataik szerint, amennyiben ezek nem ellentétesek a közrendi törvényekkel“ (9. cikk). Tilos a közigazgatási hatóságoknak az istentisztelet kérdéseibe beavatkozni. (10. cikk.) Főként az utóbbi intézkedésre volt szükség, mert megtörtént nem egyszer, hogy a csendőrőrmester puskával beállított a templomba és ott rendelkezett vagy sajátkezűleg letépte a magyaranyelvű feliratokat.

A 11. cikk szerint „a papok javadalmazása, ami az államsegélyt

illeti, felekezeti különbség nélkül ugyanazon fokozatok szerint történik a kultusztörvény értelmében.“ Ennek az intézkedésnek a végrehajtására is valószínűleg csak a jövő évi költségvetés alkalmával kerülhet sor. A kisebbségi lelkészek kongruája valóban messze elmarad a görög keleti és katolikus papok államsegélye mögött s ezt a sérelmet a legutóbbi költségvetés már igyekezett is orvosolni. A kultusztörvény 31. cikke, amire a végrehajtási utasítás is hivatkozott, egyébként is kimondja, hogy az egyházi államsegélynek arányban kell állania az illető egyház híveinek számával, anyagi helyzetével és reális szükségleteivel.

A kisebbségi nyelvhasználati joggal a minisztertanácsi napló 13., 14., 15., 18., 19., 22. és 25-ik cikke foglalkozik. A 13-ik cikk így szól: *„Bármely kisebbségi tag a községi tanácsokban a tanácsok tárgyalásain anyanyelvén fejezheti ki magát. E tanácsok üléseinek jegyzőkönyvei román nyelven fognak megszerkeszteni.*“ A régi közigazgatási törvényhez képest ez haladást jelent, mert aszerint csak a falusi községekben volt szabad a tanácsban magyarul felszólalni. Az 1938 augusztus 14-én megjelent új közigazgatási törvény 41. cikke már csak szűkített formában, csupán azokban a községtanácsokban ad helyet a kisebbségi nyelven történő felszólalásnak, amelyik községben az illető kisebbségi lakosság van többségben, nem határozva meg, hogy abszolút vagy relatív többségre van-e szükség és hozzátéve, hogy az ilyen felszólalásokat azonnal románra kell fordítani. Mivel pedig a legtöbb községben már évek óta nincs választott tanács, hanem időközi bizottságok, ma pedig csak kinevezett bírók igazgatnak, a kisebbségek ezzel a jogukkal csak akkor élhetnek, amikor a román közélet visszatér az alkotmányos mederbe.

A 14. cikk is egyedülálló a maga nemében. *„Azok a kisebbségi állampolgárok, akik még nem bírják az állam nyelvét, a helyi községi elöljáróságokhoz anyanyelvükön is nyújthatnak be kéréseket. Ebben az esetben a kérésekhez mindig hitelesített román nyelvű fordítás mellékelendő.*“ Hasonló intézkedést tartalmazott az új közigazgatási törvény javaslata is, ez azonban a törvény végleges szövegéből — nem lehet tudni mi okból — kimaradt, már pedig közigazgatási kérdésekben az alaptörvény, és nem az azzal ellentétes más intézkedések az irányadók. A kisebbségi nyelven való kérvényezés jogát különben is illuzóriussá teszi az a megszorítás, hogy a kéréshez hiteles román fordítás is mellékelendő s bár nem mondja meg a 14. cikk, hogy a fordítást kinek kell hitelesítenie, bárhogy is álljon a dolog, az ilyen kétnyelvű kérés elkészítése körülményesebb és költségesebb, mint az eddigi gyakorlat szerinti egyszerű román kéréseké.

A 15. cikk a hivatalos levelezésre vonatkozik, ami az állam nyelvén történik. Ennél fontosabb a 18- cikk, amit szószerint idézünk. *„A napilapok, folyóiratok, hirdetési szervek, stb. elnevezésében a helységeknek a neve, ahol ezek a kiadványok megjelennek, az illető kisebbség nyelvén is megjelölhető. E közlemények szövegé-*

ben azonban használható csak a kisebbségi nyelv e helységek megjelölésére.“ Köztudomású, hogy az ostromállapot alatt a cenzúrahivatalok sorra megszüntették mindenütt a magyar tartományi, megyei, községi és utcaneveknek a sajtóban való használatát s így Erdélyt csak Transylvániának, Bihar megyét Bihornak, Nagyváradot Oradeának volt szabad sokáig még a szépirodalmi közleményekben is írni. Ez főként a falvaknál vezetett a legnagyobb zavarokra, mivel ezeknek gyakran változó román nevét a magyar közönség nem tudta azonnal megtanulni s így a magyar napilapok olvasói sohasem tudják biztosan, még ha a megye meg is van jelölve románul, hogy melyik községben történt az az esemény, amiről a lap beszámol. A 18. cikk úgy van megfogalmazva, hogy abból arra is lehetne következtetni, hogy a lap szövegében csak a lap megjelenési helyét szabad magyarul feltüntetni és a többi helységnévet csak románul lehet írni. Bárhogy is értelmezzük ezt az intézkedést, tény az, hogy eddig az országban egyetlen cenzúrahivatal adott engedélyt annak végrehajtására, mivel a cenzúra hivatalok a katonaság kezeiben vannak, ezeknek pedig nem a jogot, hanem a felsőbb utasítást kell szem előtt tartaniok.

A 16. cikk kimondja, hogy a családnevek mindig eredeti formájukban írandók, ami szintén annak a beismerése, hogy az állami anyakönyvi hivatalokban önkényesen román helyesírással írták a magyar vezetékneveket. A 22. cikk a bíróságok előtti nyelvhasználatról beszél, amiről a végrehajtási utasításban szintén volt már szó. „A bíróságoknál a kisebbségi származású állampolgárok részére bizonyos könnyítések fognak tétetni olyan értelemben, hogy ezek anyanyelvükön védhessék meg érdekeiket akkor, amikor nem képviseli őket ügyvéd. Általában a megfelelő hatóságoknak az őket megillető tolmácsok rendelkezésére bocsátása érdekében szükséges intézkedések fognak foganatosíttatni“. Attól eltekintve, hogy a kisebbségi szerződés nemcsak szóban, hanem írásban is biztosította a kisebbségeknek a bíróságok előtti nyelvhasználatot, az általános gyakorlat az, hogy ha a bíró tud az illető peres fél vagy tanú nyelvén, akkor úgy hallgatja ki, ha pedig nem, akkor valamelyik jelenlevő bírósági tisztviselőt vagy ügyvédet kéri fel a tolmácsolásra. A tolmács alkalmazása, amire a legkritikább esetben szokott sor kerülni, inkább célszerűségi intézkedés, mint kisebbségi jog.

Végül a 25. cikk régi vitás kérdést igyekszik megoldani, amikor elrendeli, hogy „a kereskedelmi címtáblákat román nyelven kell megfogalmazni. A kisebbségek saját nyelvükön is megfogalmazhatják, de csak azonos betűkkel és terjedelemben.“ Ez az intézkedés különösen viszonylik a közigazgatási törvényhez. A régi közigazgatási törvényhez mellékelt táblázat a községi illetékek között kimondotta, hogy a román és más nyelvű címtáblák illetéke, ha azon az idegen szöveg a románnal egyenlő terjedelemben és ugyanazzal a betűtípussal van feltüntetve, ugyanannyi, mint a kizárólag román nyelvű címtábláké. A kizárólag idegen

nyelvű címtáblák illetéke pedig az előbbinek nyolcszorosa. Az ostromállapot alatt azonban részben a polgári, részben a katonai hatóságok elrendelték a más, mint román nyelvű címtáblák átfestését, ami az egész országban meg is történt. Most jön a minisztertanácsi napló és nyomában az új közigazgatási törvény, mely helyreállítja a status quo ante-t és a hozzámellékelt táblázat 5 szakaszának h) pontjában megismétli az előző közigazgatási törvény idézett rendelkezését. Mindez azonban későn jött, mert főként a kereskedők valószínűleg nem fogják nagy költséggel átalakított cégtábláikat és hirdetményeiket ismét átfesteni, elsősorban pedig azért, mert nem tudható, hogy a kolozsvári VI. hadtestparancsnokság február 23-i rendeletét nem fogja-e a hadbíró-ság velük szemben alkalmazni. Ez a rendelet egy hónaptól két évig terjedhető fogházbüntetéssel sújtja azokat, akik más mint román nyelvű címtáblákat függesztenek ki; a sajtóban más mint román nyelvű helységneveket használnak; azokat a tisztviselőket, akik közhivatalokban más mint román nyelven beszélnek; azokat a jegyzedőket, akik a villamosokon és autóbuszon más mint román nyelven mondják be az állomások neveit s azokat a piaci elárúsítókat, akik más mint román nyelven kiáltják ki áruikat. Százával ítélte el a kolozsvári hadbíró-ság ezen az alapon kisebbségi, sőt többségi polgárokat is és bár a közigazgatási törvény, mely a magyar cégtáblák használatát megengedi, utolsó szakaszában hatálytalanít minden ellentétes törvényes és egyéb rendelkezést, kérdéses, hogy a hadbíró-ság tekintetbe fogja-e ezt venni, mivel a katonaság külön állam az államban. Egyébként a minisztertanácsi napló csak román vagy kétnyelvű címtáblák használatát engedélyezi, míg a közigazgatási törvényből az tűnik ki, hogy kizárólag magyar nyelvű címtáblák is használhatók, mivel a törvény csak megengedett cselekmény után állapíthat meg illetéket. Itt történik meg első esetben, hogy tételes törvény a státutumon túlmenő engedményt tesz, de ennek a jognak a gyakorlására sem fog előreláthatóan sor kerülni, mert a kisebbségi kereskedők célszerűségi okokból is több nyelvű cégtáblát használtak a vegyes lakosságú vidékeken már akkor, amikor a román felírás nem volt még kötelező, másrészt pedig a kizárólag magyar nyelvű címtáblák illetéke nyolcszoros, aminek a jogosultságát a kisebbségi szerződés értelmében szintén vitatni lehet.

A román sajtó nagy része a nemzetiségi kérdést pusztán közigazgatási kérdésnek fogja fel s hogy az ország agyonbírált közigazgatása iránt a kisebbségi lakosság bizalmát felkeltsék, a 16. és 17. cikk két üdvös intézkedést tartalmaz. „*A kisebbségi közösségek tisztviselőinek ismerniük kell az illető kisebbség nyelvét*“ és „*azokban a községekben, ahol etnikai vagy vallási kisebbségekhez tartozó román állampolgárok jelentős arányban laknak, a bírót vagy helyettesét a kisebbségek közül fogják kinevezni*“. Az első intézkedést, ha azonnal végre akarnák hajtani, nagyon sok tisztviselői kinevezést kellene megsemmisíteni s ezért csak

arról lehet szó, hogy a jövőben ezt az elvet fokozatosan érvényesítsék. A második rendelkezés pongyolaságát („jelentős arányban“, „bírói vagy helyettesét“) az új közigazgatási törvény 41. cikke bizonyos mértékben tisztázta, amikor kimondotta, hogy „azokban a községekben, ahol a lakosság többsége valamely etnikai kisebbséghez tartozik, a bírót közülük fogják kinevezni”. Nyitva marad azonban az a kérdés, hogy relatív vagy abszolút többség szükséges ahhoz, hogy valamely község magyar bírót kapjon, a gyakorlatba pedig a törvénynek a bírói kinevezésekre való intézkedését szintén „fokozatosan és minisztertanácsi jegyzőkönyv útján fogják keresztülvinni“ mondja a 194. cikk.

A kisebbségeknek a közhivatalokban való helyzetéről a 12. és 20. cikkben olvashatunk. „*Valamely román állampolgár faji származása vagy nyelvi és vallási különbözősége nem képez akadályt állami, megyei vagy községi hivatalok elfoglalásánál*“ — mondja a 12. cikk a végrehajtási utasítás 3. cikke harmadik bekezdésének e) pontja után, amiről már ott kimutattuk, hogy ellentétben áll a román elemet előnyben részesítő alkotmány 27. cikkével. „*Az állami és községi tisztviselők mentesítve vannak román nyelvvizsga letévése alól, ha állami román iskolák által kiállított diplomákkal rendelkeznek. Hasonlóképpen mentesítve lesznek újabb nyelvvizsga alól azok, akik más alkalommal sikerrel tettek le hasonló román nyelvvizsgát*“. A 20. cikknek ez a rendelkezése is elkészített, mert húsz év alatt szinte minden magyar tisztviselőt kirosztáltak nyelvvizsga ürügyével az állami hivatalokból, újakat pedig csak fehér hollóként alkalmaztak az új magyar nemzedék köréből. Nagyon sok olyan magyart is elbocsátottak már, akik román iskolát végeztek, akik pedig sikeresen letették a nyelvvizsgát, azokat újabb nyelvvizsgán buktatták el a Semmitőszéknek egy olyan végzése alapján, mely szerint a nyelvtudás állandó tulajdonság és az illetékes hatóságoknak bármikor jogukban áll felülvizsgálni, hogy az állami magyar tisztviselő időközben nem felejtett-e el románul? Magyar existenciák és családok tízezrei kerültek így nyugdíj- és végkielégítés nélkül az utcára, ezeknek a visszavételére vonatkozóan azonban nem intézkedik a minisztertanácsi napló s erre is lehet remény, mert állásaikat időközben betöltötték románokkal. Ha a román diplomával rendelkező állami magyar tisztviselők nem állíthatók nyelvvizsgára, akkor még kevésbé állíthatók azok elő, akik szabad pályán működnek, pedig az ügyvédi kamarák már meg is kezdték helyenként a kisebbségi ügyvédek román nyelvvizsgáját s hasonló intézkedés megtételét határozták el a többi érdekképviseleti testületek is.

A 21. cikk elírásán alapulhat, mivel kimondja, hogy 50%-os vasúti kedvezményt kapnak az állami középfokú és elemi iskolai tantestület kisebbségi tagjai, akik eddig is féljegyvel utazhattak az államvasutakon. Valószínűleg a felekezeti tanerők vasúti kedvezményéről lehetett eredetileg szó, akiknek tényleg nincs

vasúti kedvezményük s így kerülhetett be a minisztertanácsi naplóba ez az értelmetlen intézkedés.

A 23. cikk lehetőséget nyújt a „történelmi kisebbségeknek” ahhoz, hogy a kereskedelmi és iparkamarákban, mezőgazdasági és munkakamarákban képviselőkhöz jussanak. A minisztertanácsi napló itt használja első ízben a „történelmi kisebbség” kifejezést, amit közelebbről nem határoz meg, a magyarokat azonban mint ösfoglalókat legelső sorban kell történelmi kisebbségnek tekintennünk. A szakkamarákban eddig is képviselve voltak a kisebbségi iparosok, kereskedők, mezőgazdák és munkások s a vezetőségbe is bejutottak, ahol többségben voltak. Ennél a 23. cikk sem biztosít több jogot, sőt abban csak lehetőségéről van szó anélkül, hogy a képviseleti arányra és módra vonatkozóan intézkedés történt volna.

A 26. cikk egyes kisebbségi egyesületeknek a kormány engedélyétől függően lehetővé teszi, hogy zászlóikat és jelvényeiket használhassák, amit az egyházak és az Országos Dalosszövetség eddig is megtett. A 24. cikk a kisebbségi bankok és szövetkezeteknek a többséghez hasonló feltételek melletti szabad fejlődését biztosítja. Az 1938. június 23-i új szövetkezeti törvény a magyar szövetkezeti központokat is (kolozsvári Gazdasági és Hitel-szövetkezetek Szövetsége és nagyenyedi Hangya) a Nemzeti Szövetkezeti Hivatal alá rendeli és igazgatóságukba hivatalbeli román tagokat küld ki. Ezzel a magyar szövetkezeti önkormányzat már megszűnt s itt derül ki, hogy a jogegyenlőség nem oldja meg a nemzetiségi kérdést, mert a román szövetkezeteknek csak előnyük származik abból, ha az állam fokozottabban támogatja és ellenőrzi őket, a magyar szövetkezeti központok gazdasági és nemzetvédő munkáját azonban teljesen megbéníthatják az új törvényes intézkedések, amiken a minisztertanácsi napló sem segíthet.

A 27. cikk az Erdélyi Múzeum Egyesület, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum és a marosvásárhelyi Teleki könyvtár helyzetének méltányos elintézését ígéri az alapítványi okmányok szellemében. Az E. M. E. könyvtárát, levéltárát és gyűjteményeit ma is a kolozsvári egyetem használja díjtalanul, a Székely Nemzeti Múzeum jogi helyzete teljesen tisztázva van, a marosvásárhelyi Teleki téka kérdésének rendezése azonban időszerű. A 28. cikk az Erdélyi Gazdasági Egyesület működését biztosítja, ami eddig is zavartalan volt s az egyesület munkája az országos ostrom-állapot ellenére sem szenvedett fennakadást.

*

Nem volna helyes a román kisebbségi státútum értékelése, ha rá nem mutatnánk végül azokra a főbb kérdésekre, amiknek a rendezése kimaradt a kisebbségi főkormánybiztosság szervezéséről szóló rendelettörvényből, annak végrehajtási utasításából és az azt kísérő minisztertanácsi naplóból.

Az ismertetett végrehajtási utasítás és minisztertanácsi napló elsősorban a párisi kisebbségi szerződésre támaszkodik, de annak tulajdonképpen csak a 8., 9. és 10. szakaszait fejt ki bizonyos korlátozásokkal. Nem mondja ki a kisebbségi szerződés 2. cikkében foglalt alapelvet, hogy az ország minden lakója, tehát a nem román állampolgárok is az élet és szabadság teljes védelmének, valamint a szabad vallásgyakorlat jogának örvendenek. De ami ennél sokkal fontosabb, nem tesz említést a 3—7. cikkekben foglalt intézkedésekről, amelyeknek az alapján Románia jogérvényesen és mindennemű alakiség nélkül román állampolgárnak kellett volna, hogy elismerje mindazokat a személyeket, akik a kisebbségi szerződés életbelépésének idején Románia bármely területén, ideértve a Magyarországtól átszatolt területeket is, állandó lakhellyel bírtak. Az állampolgársági névjegyzék összeállításánál azonban súlyos hibák történtek és nagyon sokan kimaradtak, akiknek a jelentkezési határidőt több ízben, legutóbb pedig 1933 szeptember 1-ig hosszabbították meg. Még így is tízezzel voltak és vannak olyanok, akik lakhelyüktől távol elmulasztották a jelentkezést, másoknak pedig a hatóságoknál veszett el a kérésük. Ezt bizonyítja az igazságügyminiszternek 1938 június 5-én kibocsátott rendelete, amelyben felszólítja az állampolgársági névjegyzékbe fel nem vett fajrománokat, hogy bármikor jelentkezzenek a felvételre. A kisebbségekre azonban ez nem vonatkozik s így azok számára az állampolgársági névjegyzék 1933 szeptember 1-én véglegesen lezárult. De még azoknak a kérését sem intézték el, akik e határidő előtt jelentkeztek s ami a legsérelmesebb, minden jelentkezőtől az 1924 február 23-i állampolgársági törvény 56. cikke alapján a kisebbségi szerződéssel ellentétben nem az állandó lakhely, hanem az illetőség bizonyítását kérik, ami a magyar törvények szerint sokkal nehezebben igazolható. Sőt nemcsak hogy az idejében jelentkezettek kéréseit nem intézték el, az utólag jelentkezőket pedig elutasították, hanem ma már azoknak a magyaroknak az állampolgárságát is veszély fenyegeti, akik azt annak idején szabályszerűen megszerezték. A Goga kormány alatt 1938 január 22-én kiadott állampolgársági revíziós törvény hivatalból csak a zsidók állampolgárságának felülvizsgálatát rendelte el, de a 21. cikk lehetőséget nyújt arra, hogy feljelentés alapján bárkinek az állampolgárságát revízió alá vegyék s ilyen feljelentés már érkezett is be a határmenti magyar birtokosok ellen, akiknek előbb az állampolgárságát, majd pedig a birtokát veszik el, mivel idegennek nem lehet falusi ingatlana Romániában. A Damokles kard minden erdélyi magyarnak a feje felett lóg s hogy ezt a kérdést valamilyen formában nem rendezték, az a kisebbségi státútumnak is egvik legnagyobb hiánya.

Ennek a kérdésnek a jelentősége annál is nagyobb, mert akinek nincs rendben az állampolgársága, az Romániában állami fizetést vagy nyugdíjat nem kaphat, a magánvállalatoknál csak mint idegen, a nemzeti munkavédelmi törvény által megállapított százalék arányában alkalmazható és ki van téve annak az állandó veszélynek, hogy kitoloncolják a magyar határra.

De hiányzik a statútumból a kisebbségi szerződés 11. cikke is, mely a székely közületnek biztosított helyi önkormányzatot vallási és iskolai kérdésekben, ami pedig a mai napig nemhogy megvalósult volna, de szóba sem került. Beszélhetnénk még általában a kisebbségi szerződés államjogi helyzetéről is, hiszen a kisebbségi szerződés 1. cikke kimondotta volt, hogy Románia köteles a szerződés 2—8. cikkeiben foglalt rendelkezéseket alaptörvénynek elismerni, amivel semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz ellentmondásban vagy ellentétben. A szerződés becikkelyezése azonban sem a régi, sem az új alkotmányba nem történt meg, hanem a parlament csak egyszerű törvénnyel ratifikálta 1920 szeptember 26-án s miután a lex posterior derogat priori elv alapján későbbi törvények nagyrészt hatályon kívül helyezték a kisebbségi szerződés intézkedéseit, most újra megjelennek az elfelejtett rendelkezések nem legfelsőbb alaptörvény, hanem jogilag kétes értékű végrehajtási utasítás és minisztertanácsi napló formájában.

Hogy helyes távlatból lássuk a kisebbségi magyarság metamorfózisát a hatalomváltozástól a kisebbségi statútumig, elég a nemsokára jubiláló gyulafehérvári egyesülési határozatokra utalni, amelyek a békekonferenciára is nagy hatást gyakoroltak, amikor az erdélyi román igényekről volt szó. 1918 december 1-én az erdélyi románok Gyulafehérváron így határoztak a nemzetiségek sorsáról: „Teljes nemzeti szabadság az ittlakó nemzeteknek. Mindenik nemzet önmagát kormányozza saját nyelvén, saját közigazgatással, a saját kebeléből vett egyének által. Minden nemzet a törvényhozási képviselőre és az ország kormányzásában való részvételt népeiségének számarányában nyer jogot Az állam összes hitfelekezetei egyenjogúak és az autonómia teljes szabadsága illeti meg őket.“ Ebből a távlatból nézve a mai helyzetet a kisebbségi statútumban tett engedmények csak morzsáknak tűnnek fel.

Folytathatnók még annak a felsorolását, hogy milyen, elsősorban anyagi vonatkozású kérdéseket nem intézett el a statútum, mint a csíki magán javak, az ősmaroszségi közbirtokosság, a katolikus Státus ügye, de a felsorolás sohasem lenne teljes és kimerítő. Az adott viszonyokból indulva ki, a kisebbségi főköormánybiztosság létesítéséről szóló ren-

delettörvény fórumot állított fel a nemzetiségi kérdés számára, a végrehajtási utasítás és minisztertanácsi napló pedig olyan alapelveket szögezett le, amelyeket hogyha be is tartanak a kisebbségi magyarság helyzetének lényeges javulása remélhető Romániában. Bizonyos jogi aggályok merülnek ugyan fel az új jogszabályok alkalmazhatóságára vonatkozóan, amikről fentebb szólottunk, a gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a hatóságok, ha nem akarják, a törvényeket sem hajtják végre, ha pedig akarni fogják és erre felülről utasítást kannak, akkor végre fogják hajtani a végrehajtási utasításban és minisztertanácsi naplóban foglalt új kisebbségpártoló intézkedéseket is. Mindez azonban Románia kül- és belpolitikai helyzetétől függ és mint mindig, úgy ezután is elsősorban attól, hogy Magyarország mennyi erőt és barátságot tud keleti szomszédjával szemben felmutatni. Az erdélyi magyarság a múltban mindig a túsok szerepét játszotta, a jövőben miért ne lehetne a magyar-román béke záloga?

Böloni István.